

A Polgári Törvénykönyv magyarázata

A szerzők:

Baross Gergely
568-578/I. §

Bán Dániel
488-506. §, 514-521. §

Bereczky Sára
365-388. §, 423-461. §, 583-585. §

Bodnár Zsuzsanna 636-684. §

Bodzási Balázs
205-218. §, 249. §, 251-269. §,
272-276. §, 417-422. §

Boóc Ádám
1-7. §, 240-242. §, 389-416. §

Csécsy Andrea
298-318. §

Csöndes Mónika
355-364. §

Fabó Tibor
243-248. §, 250. §, 270-271/A. §

Fézer Tamás
8-87. §, 536-567. §

Szerkesztette:
Osztovits András

A szerkesztő munkáját segítette:

Villám Krisztián

Fuglinszky Ádám
339-353. §

Károlyi Géza
522-535. §

Kovács Bálint
579-582. §, 586-596. §

Nemessányi Zoltán
219-225. §, 474-487. §, 507-513. §

Németh Kinga
328-338. §

Osztovits András
94-197. §, 277-297. §, 338/A-338/D. §

Pomeisl András
319-327. §

Sándor István
226-239. §

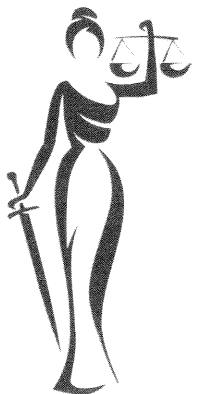
Virág Csaba
198-204. §, 462-473. §

Zoványi Nikolett
Irodalomjegyzék

A kézirat lezárásának dátuma: 2011. június 30.

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS

megrendelő a díj csökkentését és kárának megtérítését követelheti. Megjegyzendő, hogy a joggyakorlatban is a legtöbb jogvita ezzel összefüggésben, vagyis a vállalkozó által nem vagy nem elégséges módon teljesített szolgáltatás kapcsán keletkezik.

Az utazási vállalkozó köteles a szerződésszegéssel okozott kárt megtéríteni. Kártérítési felelősségére a Ptk. rendelkezései az irányadók. Az utazási vállalkozó a közreműködőjének magatartásáért úgy felel, mintha maga járt volna el. Az utazásközvetítő az utazásszervező közreműködője. Ha az utazásközvetítő az utazási szerződést külföldi utazásszervező bízományságként kötötte, az utazási szerződés megszegésével okozott kárért úgy felel, mint az utazásszervező. A BH1999. 162. sz. határozat foglalkozik a más utazási iroda által szervezett, utazásra jogosító (ún. utazást közvetítő) és az utalást szervező szerződés elhatárolásával. A BH1995. 517. sz. határozat szerint utazási szerződés alapján az utazási iroda megtérítési igény nélkül — kifejezett kötelezettségvállalás hiányában — nem köteles viselni az érdekkörén kívül álló eseményekkel kapcsolatban felmerült többletköltségeket.

416. § Az utazási szerződésnek - ideértve az utazással kapcsolatos egyes szolgáltatások közvetítésére irányuló szerződést is - részletes szabályait külön jogszabály állapítja meg.

Az utazási szerződésre irányadó jogszabályok

A Polgári Törvénykönyv az utazási szerződésnek lényegében csak a fogalmát határozza meg, ugyanakkor utal arra, hogy az utazási szerződés részletes szabályait más jogszabályok tartalmazzák. Ebben a körben az alábbi jogszabályokra kell utalnunk:

- 213/1996. (XII. 23.) számú Kormányrendelet az utazásszervező és – közvetítő tevékenységről;
- 281/2008. (XI. 28.) számú Kormányrendelet az utazási szerződésről;

Az utazási szerződések tekintetében — nemzetközi kitekintés érdekében — ajánlott a Turisztikai Világszervezet (World Tourism Organization — WTO) által 1999-ben kiadott és a 135 tagország köréből számos által a nemzeti törvényhozásban is figyelembevett ún. Turizmus Globális Etikai Kódexének áttekintése is. A 213/1996. (XII. 23.) Kormányrendelet alapjául az EGK Tanácsának 90/314. számú irányelve szolgál.

Lényeges kiemelni, hogy amennyiben az utas az utazási szerződést utazásközvetítő útján kötötte, az utazással kapcsolatos szavatossági, kártérítési igényét az utazásközvetítőnek is bejelentheti. Az utazási vállalkozó az utazási szerződés megkötésekor köteles az utazási szerződést szabályozó kormányrendeletre az utas figyelmét megfelelő módon felhívni. Ez utóbbinak praktikus módja lehet az, ha erre a tényre az utazási szerződésben külön felhívás szerepel.

XXXVI. FEJEZET

A MEZŐGAZDASÁGI TERMÉKÉRTÉKESÍTÉSI SZERZŐDÉS

417. § (1) Mezőgazdasági termékértékesítési szerződés alapján a termelő meghatározott mennyiségű, magatermelte terményt, terméket vagy saját nevelésű, illetőleg hizlalású állatot köteles kikötött későbbi időpontban a megrendelő birtokába és tulajdonába (kezelésébe) adni, a megrendelő pedig köteles a terményt, terméket, illetőleg állatot átvenni és az ellenértéket megfizetni.

(2) A szerződés tárgya valamely terméknek meghatározott területen megtermelése, továbbá állat nevelése vagy hizlalása is lehet.

(3) Gazdálkodó szervezet a nem maga termelte termény, termék és a nem saját nevelésű, illetve hizlalású állat továbbadására is köthet mezőgazdasági termékértékesítési szerződést.

Áttekintés

1. A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés gazdasági funkciója
2. Altípusok, elhatárolási kérdések
3. Vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződés
4. Kárveszélyviselés és szerződésszegés
5. Lehetetlenülés
6. Tulajdonjog-fenntartás
7. A kárveszély áthárítása

1. A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés gazdasági funkciója

A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés önálló szerződéstípusként történő elismerését és szabályozását a mezőgazdasági termelés sajátosságai és kiemelt társadalmi jelentősége indokolja. Ez azonban összefügg azzal is, hogy az állam különböző piacsabályozási eszközökkel jelentős mértékben beavatkozik a mezőgazdasági termelés és értékesítés folyamatába. Ennek egyik oka a mezőgazdasági termelés ciklikussága, illetve az, hogy a mezőgazdaságban nem lehet kizárólag a piaci viszonyokhoz alkalmazkodni. Az állami beavatkozás másik oka az, hogy a mezőgazdasági termelést nagymértékben a természeti erők befolyásolják. Mindezek következtében szükséges gondoskodni a tárolásról, a minőség megőrzéséről és ellenőrzéséről is.¹ Ezekkel a tényezőkkel magyarázhatók a mezőgazdasági termékértékesítési szerződés polgári jogi szabályozásának sajátosságai.

¹ Bobvos Pál: A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés, Acta Jur. et Pol. Szeged, Tomus LXVII. Fasc. 3. (Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara 2005) 5.

A mezőgazdasági termékértékesítési szerződések a gazdasági életben organizációs szerepet töltenek be. Ennek megfelelően az utóbbi évtizedekben alkalmasnak bizonyultak arra, hogy a mezőgazdaságban-élelmiszeriparban tevékenykedő nagyvállalatok és a kistermelők közötti integrációs kapcsolatrendszer megteremtésé. Ennek természetesen az is feltétele volt, hogy a mezőgazdaságban a magántulajdon korlátozott formában a szocializmus időszakában is fennmaradt. A mezőgazdaságban már az 1960-as évektől kezdve kialakult a szövetkezetek keretei között a családi, kisüzemi magántermelés.²

A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés eredetileg felvásárlási tartalommal született meg és ilyen funkciót töltött be. Ez a szerepkör azonban átalakult, a hangsúly a termelési folyamatra helyeződött át. Az eredeti felvásárlási tartalomra ma a Ptk. 417. § (3) bekezdése utal, vagyis ezt a jelleget csak a mezőgazdasági nagyüzemek és a feldolgozó vállalatok közötti termékértékesítési szerződések őrizték meg. Ennek az al típusnak azonban magánszemély nem lehet az alanya. A magánszemély kistermelőkkel kötött szerződésekben a termelési folyamat jogi szabályozása került előtérbe, amely jelentős mértékben közelítette ezt a szerződéstípust a vállalkozáshoz.

A mezőgazdasági termékértékesítési szerződések jelentős szerepet töltenek be az állami támogatás igényléséhez szükséges nagyüzemi termelési értékek növelésében, valamint az élelmiszerfeldolgozó részlegek számára az alapanyag folyamatos biztosításában.

A mezőgazdaságban gyakorlatilag állandósult tökehiány és részben ebből is következően a kistermelők számára is előnyös ez a szerződéses konstrukció. Ez a termékértékesítési szerződésekhez jellemzően kapcsolódó hitelezési elemben jelenik meg. Ez a hitelezési elem csak kisebb részben készpénzhitel, nagyjából a teljesítést elősegítő megrendelői mellékszolgáltatások. Gyakori, hogy a megrendelő a takarmányt, a terményt ún. termeltetési hitelként biztosítja a termelőnek. Az is jellemző, hogy a megrendelő sokszor előnevelt állatot helyez ki a termelőhöz és ő adja a szükséges tápot és takarmányt is. További kiegészítő szolgáltatásként előlegadást, költségterítést, állategészségügyi ellátást, szaktanácsadást, szállítást is vállalhat a megrendelő.

2. Al típusok, elhatárolási kérdések

A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés a tulajdon-átruházási szerződések csoportjába tartozik. Két különálló szerződéstípusból alakult ki: a növénytermelési, valamint az állatnevelési és hizlalási szerződésekből.

A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés visszterhes jogügylet, vagyis az ellenértékben való megállapodás a szerződés lényeges tartalmi eleme. Ennek megfelelően az ár meghatározásának hiányában a szerződés létre nem jöttnek tekintendő (BH 1992/1/44.).

Ez alól csak a több évre kötött mezőgazdasági termékértékesítési szerződés képez kivételt, abban ugyanis a Ptk. 422. § (2) bekezdése alapján a felek az árban nem kötelesek

megállapodni. Az ellenérték meghatározható konkrét összegben, vagy olyan számítási mód alapján is, amelyből utólag megállapítható az ellenszolgáltatás pontos összege. Az ellenérték pontos meghatározása a Ptk. 421. § (2) bekezdésében foglalt mennyiségi tolerancia esetén gondot okozhat. Ezzel a kérdéssel a Ptk. 421. § (2) bekezdésének magyarázatánál részletesebben is foglalkozunk.

A tulajdon-átruházási jelleg és a visszterhesség miatt a mezőgazdasági termékértékesítési szerződés az adásvételhez áll közel. A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés – a szállítási szerződéshez hasonlóan – valójában egy halasztott idejű adásvétel. Ha a termelő a szerződéskötéskor nyomban átadja a terméket, akkor nem mezőgazdasági termékértékesítési szerződésről, hanem egyszerű adásvételről van szó. Ilyenkor hiányzik a halasztott idejű átadás, amely a termékértékesítési szerződés fő sajátossága.

A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés ugyanakkor számos esetben a vállalkozási szerződés ismérveivel is rendelkezik. Ez a kettősség jelenik meg a Ptk. 422. § (4) bekezdésében is, amely szerint a mezőgazdasági termékértékesítési szerződésre az adásvétel, illetőleg a vállalkozás szabályait kell megfelelően alkalmazni.

Ennek alapján a mezőgazdasági termékértékesítési szerződés két al típusát különböztethetjük meg egymástól:

- a) az adásvételi típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződést, és
- b) a vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződést.

Ha a termelő egyetlen kötelessége a termény, termék átadása, akkor az adásvételi szerződés elemei dominálnak. Amennyiben azonban a termék, termény előállítás, vagy állat felnevelése, hizlalása érdekében kifejtett tevékenység is részét képezi a szerződésnek, a létrehozandó eredménnyel együtt, akkor vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződésről van szó.

A vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződés az utóbbi évtizedekben egyre nagyobb jelentőségre tett szert, amely alapvetően azzal áll összefüggésben, hogy a mezőgazdasági termelés is egyre nagyobb mértékben ipari jellegűvé vált, az ehhez szükséges tőkét pedig rendszerint a megrendelő biztosítja.

Azonos azonban a két al típus esetén a szerződő feleknek a megnevezése. A szerződés alanyai a megrendelő (korábban: termeltető) és a termelő (korábban: szállító). Ez utóbbi megnevezés ellenére a mezőgazdasági termékértékesítési szerződés nem azonos a szállítási szerződéssel, két különböző szerződéstípusról van szó. Ennek ellenére gondot okozhat a szállítási és a mezőgazdasági termékértékesítési szerződés elhatárolása. Az elhatárolás alapja az, hogy a szerződés lényeges eleme-e az eredmény létrehozása céljából kifejtett tevékenység, tehát a termelés, vagy tenyésztés. Ha igen, akkor mezőgazdasági termékértékesítési szerződésről van szó. Ha azonban nem, mert a szerződés tárgya a már elkészült termék, megérett termény, felnevelt állat, akkor az ügylet szállítási szerződésnek minősül.

Az elhatárolás kérdése nemcsak az adásvétel és a szállítási szerződés, de a vállalkozás vonatkozásában is felmerül. Ebben az esetben az elhatárolás alapja a szerződés tárgya. Ha a szerződés tárgyát mezőgazdasági termék előállítás, termelése, állat nevelése képezi, akkor mezőgazdasági termékértékesítési szerződésről van szó és nem vállalkozásról.

3. Vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződés

A Ptk. 417. § (2) bekezdése szabályozza a mezőgazdasági termékértékesítési szerződés vállalkozási altípusát. A vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződések egyik fő sajátossága a tulajdonjog-fenntartás, amelyhez jellemzően egy hitelezési elem is társul. A hitelezési elem olyan formában jelenik meg, hogy a takarmányt, a terményt a megrendelő ún. termeltetési hitelként biztosítja a termelőnek.

Az esetek többségében a vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződés tárgya állatnevelés vagy hizlalás. A mezőgazdasági termékértékesítési szerződésekből eredő perek az utóbbi évtizedekben főként ilyen jellegű állatnevelési és hizlalási szerződésekhez kapcsolódóan fordultak elő.

Több problémát vet azonban fel, ha a felek más számára végzett tevékenységként valamely terméknek meghatározott területen történő termelésében állapodjanak meg. A problémát a tulajdon-átruházási elem hiánya okozza. Ez állatnevelési és hizlalási szerződések esetében nem okoz gondot, termelési szerződésnél azonban már nem ilyen egyértelmű a helyzet.

A vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződés esetében a tulajdon-átruházás hiánya azt jelenti, hogy a megrendelő a tulajdonjogát fenntartja, vagyis a termelő nem válik tulajdonossá. Állatnevelési és hizlalási szerződések esetében ez azt jelenti, hogy a megrendelő tulajdonában álló és maradó állatok felneveléséhez – mint munkával elérhető eredményhez – a termelő szolgáltatásként a munkáját adja, ennek ellenében jár a vállalkozói díj. A vállalkozói díj meghatározható úgy is, hogy a termelő a leadott állatok felvásárlási ára és a megrendelő költségei közötti különbözetre tarthat igényt munkája fejében.

A tulajdonjog-fenntartás a termelési szerződések esetében több problémát vet fel. Kérdés ugyanis, hogy ha a megrendelő a vetőmag tulajdonjogát nem adja át a termelőnek, akkor ennek az lesz-e a következménye, hogy a termelő tulajdonában vagy használatában lévő földterületen betakarított termés is a megrendelő tulajdonát képezi?

A Ptk. 125. § (1) bekezdése szerint, akinek más dolgán olyan joga van, amely őt a termékek, a termények vagy a szaporulat tulajdonbavételére jogosítja – ha ezek tulajdonjogát korábban nem szerezte meg –, az elvállalással tulajdonjogot szerez. Ha a jogosultnak nincs birtokában az a dolog, amelyből a termék, a termény vagy a szaporulat származik, birtokbavétellel válik tulajdonossá. Termékek, termények és szaporulat elsajátítását az újabb

jogirodalom eredeti szerzőismódnak tekinti.³ A termelési szerződést ebből a szempontból olyan jogalapnak lehet tekinteni, amely a termék, termény tulajdonbavételére jogosítja a megrendelőt, de tulajdonjogot – mivel a termő dolog, az ingatlan nincs a birtokában – csak birtokbavétellel fog szerezni. A termék, termény birtokbavétele előtt tehát a termelő lesz a tulajdonos, függetlenül attól, hogy a vetőmag kinek a tulajdonában állt. Azt mondhatjuk tehát, hogy hiába tartja fenn a tulajdonjogát a vetőmagon a megrendelő – sőt esetlegesen ő adhatja a vegyszert, a műtrágyát, stb. is –, a termés (termény) annak birtokbavételéig a termelő tulajdona lesz.

Egyértelműbb a helyzet a vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződések egy másik esetkörénél, amelyet a Ptk. 413. § (3) bekezdése nevesít. Ennek alapján gazdálkodó szervezet a nem maga termelte termény, termék és a nem saját nevelésű, illetve hizlalású állat továbbadására is köthet mezőgazdasági termékértékesítési szerződést. Ebből a körből azonban a törvény a magánszemélyeket kizárja.

A vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződésnél az is egy lényeges kérdés, hogy a vállalkozási szerződés szabályai közül valamennyi, vagy csak bizonyos rendelkezések kerülhetnek alkalmazásra. A kérdés megválaszolása során abból kell kiindulni, hogy mennyire tekinthetjük a vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződést eredménykötelemnek. Az egyértelmű, hogy tisztán gondossági kötelemről nem lehet szó, vagyis a hatályos Ptk. szabályai nem teszik lehetővé az ilyen jellegű megállapodások megbízási szerződéssé minősítését. Ennek egyébként bizonyos szempontból lenne racionalitása, ha abból indulunk ki, hogy ennél a szerződéses konstrukciónál nem kerül a termelő tulajdonába a szerződés tárgya, így szerződésszegés esetében elegendő lenne azt bizonyítani, hogy mindent megtett a gondos teljesítés érdekében.

A hatályos Ptk. azonban nem ezt az utat követi, azonban nem is tekinti tisztán eredménykötelemnek a vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződést. Ennek legfontosabb indoka, hogy a törvény az előállítás folyamatát is bevonja a szabályozásba, vagyis jogilag az is releváns, hogy milyen módon történik a termelés. Nemcsak az eredmény fontos tehát – mint vállalkozás esetén –, hanem maga az előállítás folyamata is. Ehhez kapcsolódik az is, hogy adott esetben a megrendelő is beavatkozhat a termelés folyamatába. Ez jelenik meg a Ptk. 418/A. § (1) bekezdésében, amely alapján a szerződő felek a mezőgazdasági termékértékesítési szerződésben kötelezettséget vállalhatnak arra, hogy a megrendelő a termelő - illetve a termelő a megrendelő - részére a teljesítést elősegítő szolgáltatást nyújt és ezzel kapcsolatban tájékoztatást ad, a másik fél pedig a szolgáltatást az adott útmutatásnak megfelelően igénybe veszi. Ezt a minősítést erősíti a Ptk. 418/A. (2) bekezdése is, amely szerint, ha a vetőmagot vagy más szaporítóanyagot a megrendelő szolgáltatja, a termelő csak ezt használhatja fel. Az is gyakori, hogy a megrendelő saját maga, vagy szakemberein keresztül felügyeli a termeltetést (BH 2006/58.). Ezeknek a szabályoknak a háttérben az áll, hogy a jogalkotó az élelmiszeripari termelés sajátosságai miatt lehetővé kívánta tenni a termelési, előállítási folyamatba történő beavatkozást.

Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy a vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződést nem lehet tisztán vállalkozási szerződésnek tekinteni. A vállalkozási szerződésre irányadó valamennyi rendelkezést tehát nem lehet automatikusan alkalmazni vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződés esetén.

Annak pontos meghatározása, hogy a mezőgazdasági termékértékesítési szerződésre a vállalkozási szerződés mely szabályai irányadók, elsősorban szerződésszegés, azon belül is lehetetlenülés kapcsán jelent nehézséget. A vállalkozási szerződés lehetetlenülésére ugyanis a Ptk. 399-400. §-ai – a Ptk. 312. §-ában foglalt általános szabályoktól eltérő – speciális szabályokat adnak. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a Ptk. 399-400. §-ai alapján a kárveszélyviselés szempontjából különbséget kell tenni a megrendelő anyaga, a vállalkozó díja és a vállalkozó anyaga között.

4. Kárveszélyviselés és szerződésszegés

Az ipari jellegűvé váló mezőgazdasági termelés egyre növekvő tőkeigényével együtt növekszik a termelés kockázata is, ennek következtében pedig a szerződésszegési és kárveszélyviselési kérdések is egyre nagyobb súllyal vetődnek fel. A szerződésszegések köréből kiemelkedik a hibás teljesítés, a lehetetlenülés és a késedelem.

A szerződésszegés kérdése azért fontos, mert a termelési folyamat esetleges veszteségei szerződésszegés esetén kerülnek értékelésre. Ezzel kapcsolatban azt is ki kell emelni, hogy a termelési kockázat viselése nem azonos a polgári jogi kárveszélyviselés szabályával. A kárveszélyviselés annak jogi rendezése, hogy kinek kell viselni a beállott és másra semmilyen jogcímen nem áthárítható kárt. Kárveszélyviselés esetén a felróhatóságot és ennek alapján a felelősséget nem kell vizsgálni. A kárveszélyviselés nem felelősségi esetkör. Más megközelítés szerint a veszélyviselés ott kezdődik, ahol a felelősség véget ér.

Mezőgazdasági termékértékesítési szerződések esetében a veszélyviselés azért vált központi kérdéssé, mert a felek közötti kapcsolatot az ún. teljesítést segítő szolgáltatások széles köre egyre bonyolultabbá tette, hiszen sokszor ennek eredményeként felcserélődött a jogosulti és a kötelezett pozíció. Mindez még összetettebbé vált azáltal, hogy a felek szolgáltatásait sokszor nem követi a tulajdonjog változása, átszállása.

A veszélyviseléssel kapcsolatban a Ptk. 99. §-a azt mondja ki, hogy a tulajdonos viseli a dologgal járó terheket és a dologban beállott azt a kárt, amelynek megtérítésére senkit sem lehet kötelezni. Ez a szabály azonban csak a dolgokra vonatkozik, kár azonban nemcsak a dolgokat érheti. A polgári jog főszabálya ezzel kapcsolatban az, hogy a kárt az viseli, akit ért.

A Ptk. 99. §-ában foglalt főszabály alól állapít meg eltérést a Ptk. 376. § (4) bekezdése, amely azt mondja ki, hogy a vevőnek átadott dolog elpusztulásának vagy értékcsökkenésének a veszélyét – a tulajdonjog-fenntartás esetében is – a vevő viseli. Azt láthatjuk tehát, hogy a kötelmi jogviszonyok körében az érdekek változására és arra tekintettel, hogy a

károsodás nem csupán a dolgokat érintheti, a tulajdonosi kárveszélyviselés Ptk. 99. §-ában foglalt szabálya módosulhat, illetve kiegészülhet. A főszabály azonban az, hogy a kárveszély a tulajdonjoggal, ez utóbbi pedig rendszerint a teljesítéssel együtt száll át, és a tulajdonjog megszerzésétől, annak megszűnéséig tart.⁴

Ezt egészíti ki, hogy a mezőgazdasági termékértékesítési szerződések körében nemcsak a felróhatósághoz kötött szerződésszegésnek és az attól független kárveszélyviselésnek jut szerep, hanem van példa az egyszerű pénzügyi elszámolási szabályra is, a Ptk. 419. § (2) bekezdésében. Az egy másik kérdés, hogy a Ptk. 419. § (2) bekezdésének minősítése vitatott, van ugyanis olyan nézet, amely ebben is kárveszélyviselési szabályt lát.

A lényeg azonban az, hogy a szerződésszegés, a kárveszélyviselés és a pénzügyi elszámolás a termékértékesítési szerződések körében együtt jelennek meg. Mindez meglehetősen bonyolulttá teszi azt a kérdést, hogy egy adott tételt milyen szabály szerint kell a feleknek elszámolni. Ezzel kapcsolatban már mintegy két évtizede megjelent a jogirodalomban, hogy a mezőgazdasági termékértékesítési szerződések szabályai köréből hiányzik a lehetetlenülés és a veszélyviselés rendezése.⁵

A kárveszélyviseléshez, illetve a szerződésszegéshez kapcsolódó kérdésekkel szembeesült a bíróság a BH 2000/11/486. jogesetben. Az eset tényállása szerint a megrendelő – a per felperese – 9333 darab naposcsirkét helyezett ki a termelőhöz (alpereshez). A szerződés értelmében az állatállomány a megrendelő felperes tulajdonában maradt, a megrendelő biztosította továbbá az állatok felneveléséhez szükséges tápot és gyógyszert. Az állatok oltásához szükséges vakcinát is a megrendelő adta az alperesnek, a termelő azonban azt állatorvosi felügyelet nélkül, szakszerűtlenül, saját maga adta be az állatoknak. Ezt követően az állatállományban elhullás történt, majd a termelő 7 héttel később 8500 darab csirkét adott le alacsony testtömeggel és gyenge kondícióban. Az átadott állományból nagy mennyiség közfogyasztásra alkalmatlannak bizonyult és elkobzásra került.

A felperes keresetében 250.000 forint és járulécai megfizetésére kérte kötelezni az alperest, mert érvelése szerint az általa nyújtott szolgáltatások ellenértéke ennyivel meghaladta az alperes által leadott állatok értékét. Az alperes kártérítés megfizetése iránti viszontkeresetet terjesztett elő.

A felülvizsgálati eljárásban eljáró Legfelsőbb Bíróságnak azt kellett megvizsgálnia, hogy az alperes nevelésére átadott állatok tekintetében bekövetkezett kárt kinek kell viselnie. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a bírósági gyakorlatban kialakult elvek szerint a tulajdonjog-fenntartással megkötött mezőgazdasági termékértékesítési – ebben az esetben: állatnevelési – szerződés esetében indokolt a vállalkozás szabályainak, konkrétan a Ptk. 400. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezésnek az alkalmazása. Eszerint a megkezdett,

4 MOLNÁR István: *Veszélyviselés az állatnevelési és hizlalási szerződések körében*, Jogtudományi Közlöny, 1991/12. 283.

5 GYARMATI Sándor: *Veszélyviselés a termékértékesítési szerződések körében*, Jogtudományi Közlöny, 1992/4. 137.

valamint a befejezett, de át nem adott mű tekintetében a kárveszély a teljesítés lehetetlenné válására vonatkozó szabályok szerint oszlik meg a megrendelő és a vállalkozó között. Ennek alapján jutott el a Ptk. 312. § (2) bekezdésének az alkalmazásához, amely szerint, ha a teljesítés olyan okból vált lehetetlenné, amelyért a kötelezett felelős, a jogosult a teljesítés elmaradása miatt kártérítést követelhet.

A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint, mivel ebben az esetben a termelő alperes volt az állatok gondozására, nevelésére kötelezett személy, ezért neki kellett volna bizonyítani, vagy azt, hogy a lehetetlenné válás oka egyik félnek sem felróható okból következett be, vagy pedig azt, hogy a lehetetlenné válásért a felperes a felelős. Mivel pedig az alperes nem tudta bizonyítani véltenséget, ezért felelős a teljesítés részbeni elmaradásáért, és kártérítést nem követelhet. Ezt egészíti ki a Ptk. 99. §-ának a tulajdonosi kárveszélyviselésről szóló második fordulója, amely szerint a tulajdonos viseli a dologban beállott azt a kárt, amelynek megtérítésére senkit sem lehet kötelezni. Igaz ugyan, hogy a felperes volt az állatok tulajdonosa, azok azonban az alperes őrzetében és gondozásában voltak. Emiatt az alperest terhelte volna annak bizonyítása, hogy az állatok elhullása által előállt veszteség neki fel nem róható okból következett be. Ebben a vonatkozásban tehát nem a megrendelő felperest terhelte a bizonyítási kötelezettség.

Alaposabban megvizsgálva az ítélet indokolását, arra a következtetésre juthatunk, hogy a Legfelsőbb Bíróság szerint az alperes szerződösszegést követett el, amely a felperes oldalán kártérítési igényt alapozott meg. Ezzel kapcsolatban az első tisztázásra váró kérdés, hogy a felperes kereseti követelése valójában mire irányult, és azt milyen jogcímre alapozta? Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy a keresetben nem kártérítési igényről, hanem a felek közötti speciális elszámolási viszonyból származó követelésről volt szó, amely azáltal keletkezett, hogy a szerződés alapján az alperesnek átadott érték meghaladta a termelő által szolgáltatott termék értékét. Ezzel kapcsolatban a Ptk. 419. § (2) bekezdésére kell utalni, amely szerint a megrendelő által elszámolásra vagy előlegként adott szolgáltatások visszafizetését a termelő nem tagadhatja meg azon az alapon, hogy azok a termelés eredményéből nem fedezhetők.

Ennek ellenére megállapítható az alperes szerződösszegése, kérdés azonban, hogy pontosan milyen szerződösszegési alakzatról lehetett itt szó. Az elpusztult, elhullott állatok vonatkozásában egyértelműen lehetetlenülésről, erre a Legfelsőbb Bíróság ítéletéből is lehet következtetni. A jogirodalomban is úgy tekintik, hogy a nevelésre, tenyésztésre vagy hizlalásra átadott állatok elhullása, illetve kényszervágása a szerződés lehetetlenülését eredményezi. Ezekre az egyedekre nézve a teljesítés megghiúsult.⁶ Az egy újabb kérdés, hogy az elhullott állatok értéke egy olyan tétel, amelynek az elszámolását a tulajdonosi helyzet is befolyásolja.

Ennek alapján, ha az állatok elhullása olyan okra vezethető vissza, amelyért a megrendelő felelős, akkor a termelő szabadul a tartozása alól és kártérítést követelhet. Ha azonban az

⁶ Lásd GYARMATI (5. l.) 135.

elhullás a termelőnek róható fel, akkor a megrendelő a teljesítés elmaradása miatt kártérítést követelhet. Felróhatóság esetén tehát a veszélyviselés kérdése nem kerül szóba, az elhullást a felelősség szabályai szerint kell rendezni. Ha azonban nincs felelősség, akkor a szerződés megszűnik. A szerződés ilyen okból történő megszűnéséhez kapcsolódó végelszámolás nem azonos a Ptk. 419. § (2) bekezdésében foglalt elszámolási szabállyal. A szerződésnek az objektív lehetetlenülés miatt bekövetkező megszűnése azonban nemcsak elszámolási, hanem kárelosztási kérdéseket is felvet. Kérdés például, hogy az elhullott állatoknak a kárát ki viseli. A felmerült károkra – felelősség hiányában – a tulajdonosi kárveszélyviselés szabályai lesznek az irányadók. A főszabály tehát az, hogy tulajdonjog-fenntartás esetén a tulajdonos megrendelő maga viseli az elhullott állatoknak a kárát. Itt azonban figyelembe kell venni azt is, hogy az állatok a termelő birtokában, őrzetében voltak. A kármegosztás kérdése tehát a főszabálytól eltérően kerülhet rendezésre. A bírói gyakorlat a tulajdonosi kárveszélyviselés szabályához a vállalkozási szerződésekre irányadó Ptk. 399. és 400. §-ok alkalmazásával jut el.

Arra a lényeges körülményre is ki kell térni, hogy az ismertetett jogesetben az elhullás kb. 833 darab állatot érintett, ami az alperesnek átadott állatállomány (9333 darab) nagyjából 10%-a. Ezzel kapcsolatban figyelembe kell venni a Ptk. 421. § (2) bekezdését, amely szerint a termelő jogosult a szerződésben kikötött mennyiségnél 10%-al kevesebbet teljesíteni. Egy 10%-os mennyiségi toleranciát a jogalkotó elismer, ilyen eltérés esetén tehát a termelő még nem követ el szerződösszegést, vagyis a megrendelő ilyen esetben sem kötbért, sem kártérítést nem követelhet. Ez a szabály a mezőgazdasági termékértékesítési szerződés sajátosságaival függ össze.

Kérdés, hogy ez a mennyiségi tolerancia tulajdonjog-fenntartással kötött vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződés esetén alkalmazható-e? Több érv szól amellett, hogy nem, vagyis, hogy a termelő ilyen típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződés esetén szerződösszegést követ el, ha 10%-a kevesebbet teljesít. A kérdés mindenestre egyértelmű törvényi rendezést igényelne.

Ha abból indulunk ki, hogy tulajdonjog-fenntartással kötött vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződés esetén a Ptk. 421. § (2) bekezdésében foglalt 10%-os mennyiségi tolerancia nem alkalmazható, akkor a konkrét esetben az állatállomány 10%-a vonatkozásában lehetetlenülés történt. Kérdés, hogy milyen szerződösszegésre került sor a fennmaradó 90% tekintetében?

Ez az elkobzott – de az eseti döntésben nem számszerűsített – állatállomány vonatkozásában egy nehezen megválaszolható kérdés. Azt mondhatjuk, hogy az elkobzott állatok vonatkozásában nem történt teljesítés, amely alapján ellenértéket sem kell fizetni. Azon állatok vonatkozásában pedig, amelyek nem hullottak el, és amelyeket nem is koboztak el, hibás teljesítésre került sor. Ehhez kapcsolódóan a felperes szavatossági jogokat, első sorban árszállítási igényt érvényesíthetett volna. A lehetetlenülés, a nem teljesítés és a hibás teljesítés hatással kellett volna, hogy legyen a felek közötti elszámolási viszonyra is. Vagyis a pontos elszámolásnál a szerződösszegésekre is figyelemmel kellett volna lenni. A

lehetetlenülés kapcsán pedig ismételt arra kell utalni, hogy ha ezért bármelyik fél (vagy mindkettő) felelős, vagyis van felróhatóság, akkor a Ptk. 312. §-ában foglalt általános szabályt kell alkalmazni. Csak felróhatóság hiányában kerülhet sor a vállalkozási szerződésre adott speciális szabályok alkalmazására, amelyek a Ptk. 399. § és 400. §-aiban találhatók. A szerződésszegés tényét egyébként a felperesnek, a felróhatóság hiányát azonban az alperesnek kellett volna bizonyítani.

5. Lehetetlenülés

A lehetetlenülés – főként annak objektív alakzata – szorosan összefügg a kárveszélyviselés kérdésével. Ehhez kapcsolódik az a kérdés, hogy a vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződés lehetetlenülésére az általános szabályokat tartalmazó Ptk. 312. §-át, vagy a vállalkozási szerződésre speciális rendelkezések kimondó Ptk. 399-400. §-ait kell-e alkalmazni.

Ezzel kapcsolatban azt mondhatjuk, hogy az általános szabályokat magában foglaló Ptk. 312. § az irányadó, ha a lehetetlenülés felróható. Ha azonban egyik fél oldalán sincs felróhatóság, akkor érdekkörök szerint kell dönten, a vállalkozási szerződésre irányadó Ptk. 399-400. §-ok alapján.

Emellett a szerződés megszűnésekor sorra kerülő végelszámolás miatt is szükséges lehet a Ptk. 312. §-ának az alkalmazása.

A korábbi jogirodalomban megjelent olyan nézet, amely szerint célszerű lenne a vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződésekre vonatkozó veszélyviselési szabályokat a vállalkozás veszélyviselési szabályaihoz közelíteni.⁷

A felek a termékértékesítési szerződés meghíúsulása esetére kötbért is kiköthetnek.

A lehetetlenüléssel szorosan összefügg az a kérdés is, hogy a szerződés tárgya zártfajú, vagy fajlagos. A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés alapesetben zártfajú szolgáltatásra irányul, hiszen a termelő maga termelte termény, termék, vagy saját nevelésű, illetve hizlalású állat átadására vállal kötelezettséget. Ha a termelőnek a zártfajú szolgáltatásból a teljesítéshez szükséges mennyiség nem áll rendelkezésre, a Ptk. 289. §-a alapján a teljesítés lehetetlenné válik. A törvény nem teszi a kötelezett feladatává, hogy a szerződésszerű teljesítéshez szükséges hiányzó mennyiséget mástól szerezze be. A mennyiségi hiány vizsgálatakor azonban a Ptk. 421. § (2) bekezdésében foglalt 10%-os mennyiségi tolerancia szabályra is figyelemmel kell lenni, feltéve, hogy azt a felek a szerződésben nem zárták ki.

A Ptk. 417. § (3) bekezdése alapján gazdálkodó szervezet a nem maga termelte termény, termék és nem saját nevelésű, illetve hizlalású állat továbbadására is köthet mezőgazdasági termékértékesítési szerződést. Ilyenkor a Ptk. 288. §-a szerint a szolgáltatás fajlagos és nem zártfajú. Az ilyen típusú szerződéseknek azonban kizárt a teljesítés lehetetlenülése, hiszen a fajta más egyedeivel teljesíthető a kikötött szolgáltatás.

⁷ Lásd MOLNÁR (4. lj.) 286.

6. Tulajdonjog-fenntartás

Az utóbbi évtizedekben a kistermelők és a nagyüzemek közötti szerződéses kapcsolatokban azok a termékértékesítési szerződések váltak meghatározóvá, amelyekben a vállalkozási elem dominál. Az ezekhez kapcsolódó tulajdonjogi kérdések azzal állnak összefüggésben, hogy a felek jellemzően a megrendelő tulajdonában lévő állatállomány nevelésében, hizlalásában állapodnak meg, ilyen esetben pedig a szerződés velejárója, hogy az állatok kikerülnek a megrendelő birtokából. Kérdés, hogy erre sor kerülhet-e úgy, hogy közben az állatok a megrendelő tulajdonában maradnak. Hasonló a helyzet a felhasználásra vagy utólagos elszámolás mellett átvett táp és takarmány esetében is.

A birtokon kívüliség és a hitelezői szerepvállalás bizonyos garanciák, szerződéses biztosítékok kikötését igényelte. A gyakorlatban ezzel összefüggésben merült fel a kérdés, hogy ha a megrendelő hizlalásra, nevelésre helyez ki állatokat a termelőhöz, akkor ezeken a tulajdonjogát a Ptk. 368. § (1) bekezdése szerint fenntarthatja-e. Lehet-e szó ilyen esetben tulajdonjog-fenntartásos vételről?

Ennek lehetőségét mind a gyakorlat, mind a jogirodalom elismerte. Ebből vonták le utóbb azt a következtetést is, hogy ilyen esetben a kárveszélyt a Ptk. 376. § (4) bekezdése alapján a termelő viseli. A jogirodalomban ezzel kapcsolatban arra hívták fel a figyelmet, hogy a tulajdonjog-fenntartása korábban lényegében az ingó jelzálogjog hiányzó intézményét pótolta.⁸ Ki kell emelni azt is, hogy a tulajdonjog-fenntartás azoknál a szerződéseknel jellemző, amelyekben a megrendelői oldalon nagyüzem, vagyis gazdálkodó szervezet áll.

Az ilyen jellegű tulajdonjog-fenntartással kapcsolatban azonban a jogirodalomban már korábban elutasító vélemények is megjelentek. A tulajdonjog-fenntartás jogszerűségét tagadó nézet szerint ilyen esetben vételről nem beszélhetünk, hiszen a megrendelő az általa kihelyezett állatokat veszi vissza, amelyeken tulajdonjogát fenntartotta. Az nem adásvétel, ha maga a szerződés kizárja a vevő tulajdonszerzését. A termelő az állatok ellenértékét nem fizeti meg, ezért tulajdonjogot nem is szerezhet. Ezeknél a szerződéseknel valójában sem a termelőnek, sem a megrendelőnek nem célja a tulajdon-átruházás. Ennek alapján a tulajdonjog-fenntartásra vonatkozó szerződéses kikötést egyrészt semmisnek, másrészt a Ptk. 419. § (2) bekezdésére tekintettel szükségtelennek is tekintik. Egy esetben ismerik el a tulajdonjog-fenntartás érvényességét, mégpedig akkor, ha a termelő a szaporulattal törleszti az átvett állat ellenérték. Ilyenkor az átvett állat a termelő tulajdonába kerül és ott is marad, vagyis ehhez a megrendelő részéről adott esetben tulajdonjog-fenntartás is kapcsolódhat.⁹

A vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződéshez kapcsolódó további tulajdonjogi kérdés, hogy ha a megrendelő hizlalásra a termelőhöz állatot helyez ki és a tápot is ő szolgáltatja, akkor történik-e tulajdon-átruházás. Van olyan jogirodalmi álláspont, amely szerint ezek az állatok valójában csak a termelő birtokába kerülnek, hasonlóan, mint a vállalkozónak átadott anyag. A cél ugyanis nem a kétszeres tulajdon-átruházás, hanem az,

⁸ Lásd MOLNÁR (4. lj.) 285.

⁹ Lásd MOLNÁR (4. lj.) 285.

hogy a termelő a kihelyezett állatokat nevelje, majd visszaadja. Az ilyen típusú, vitatható tulajdon-átruházások a gazdálkodó szervezetek közötti szerződésekhez kapcsolódóan a rendszerváltás előtti hitelezési tilalom következményei.¹⁰

7. A kárveszély áthárítása

A megrendelői oldalon bevett szerződéses kikötéssé vált az a megoldás, hogy végelszámoláskor állat elhullást, illetve kényszervágást nem – vagy csak kivételesen – fogadnak el. Ez azt jelenti, hogy a megrendelő az elhullásból adódó – általában objektív, vagyis egyik félnek sem felróható – lehetetlenülés jogkövetkezményeit a termelőre hárítja át. Mindez a tulajdonosi kárveszélyviselés főszabályának a termelő hátrányára való átfordítását jelenti.

Ezzel a gyakorlattal kapcsolatban merült fel a kérdés, hogy a vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződésre jellemző tulajdonjog-fenntartáshoz kapcsolódóan a megrendelő a kárveszélyt átháríthatja-e a termelőre. Ez a gyakorlatban kétféleképpen történhet meg: egyrészt a tulajdonjog-fenntartáshoz kapcsolódóan, másrészt pedig a kárveszélynek a szerződésben kikötött átvállalásával. A veszélyviselés áthárításának ezen két különböző módja nem azonos eredményre vezet.

A veszélyviselés szerződésben történő átvállalása felveti azt a kérdést, hogy a felek a Ptk. 99. §-ától eltérhetnek-e. Vagyis van-e törvényi lehetőség a tulajdonosi kárveszélyviselés szabályától eltérő szerződéses feltétel meghatározására? Ennek a lehetőségét el kell ismeri, mert a tulajdonosi kárveszélyviselési szabály diszpozitívnek tekintendő. A termelő teljes kárveszélyviselését kikötő szerződéses feltétel azonban aggályos. Amennyiben az ilyen kikötést a megrendelő általános szerződési feltételei tartalmazzák, akkor a termelő azokat tisztességtelenség címén megtámadhatja. Erre azonban csakis a szerződés alapos elemzése után kerülhet sor, ugyanis a kárveszély szerződésben történő áthárítása önmagában nem jogellenes, egy ilyen szerződéses kikötés tehát nem érvénytelen.

Más eredményre juthatunk azonban tulajdonjog-fenntartással történő kárveszély áthárítás esetében. A BH 2000/11/486. jogesetben a felek közötti szerződés tartalmazott egy olyan kikötést, amely szerint a kárveszély a tulajdonjog-fenntartás ellenére a termelőre hárul. Ezt a szerződéses kikötést mind az elsőfokú, mind pedig a másodfokú bíróság a Ptk. 99. §-ába ütközőnek és ezért jogszabályba ütközés miatt semmisnek tekintette. Mindez felveti azt a kérdést, hogy valójában milyen jellegű tulajdonjog-fenntartásról van mezőgazdasági termékértékesítési szerződés esetében szó?

A tulajdonjog-fenntartásról a Ptk. 368. §-a az adásvételi szerződéshez kapcsolódóan rendelkezik. Ennek alapján az eladó a tulajdonjogot csak a szerződés megkötésekor, írásban és legfeljebb a vételár teljes kiegyenlítéséig tarthatja fenn. A tulajdonjog-fenntartás jellemzően az adásvétel egyik különös neméhez, a részletvétellel kapcsolódik. Ezért a Ptk. a részletvételnél mondja ki a kárveszélyviselés speciális szabályát tulajdonjog-fenntartás esetén. A

¹⁰ Lásd MOLNÁR (4. lj.) 285.

Ptk. 376. § (4) bekezdése értelmében ugyanis a vevőnek átadott dolog elpusztulásának vagy értékcsökkenésének veszélyét – a tulajdonjog-fenntartása esetében is – a vevő viseli.

Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy az adásvételi szerződésen kívül más szerződéstípusoknál is lehet-e alkalmazni a tulajdonjog-fenntartás szabályát? Ezt el kell ismerni, amellyel kapcsolatban a jogszavatosság szabályaira lehet analógiaként utalni. A jogszavatosság szabályait ugyanis az adásvételi szerződés szabályaihoz tartozó Ptk. 369-370. §-ai foglalják magukban. Egyértelmű azonban, hogy a jogszavatosságot, mint a hibás teljesítés egyik jogkövetkezményét, az adásvételi szerződések körén kívül, más szerződéstípusokhoz kapcsolódva is alkalmazni lehet. Ennek alapján elismerhetjük azt is, hogy a tulajdonjog-fenntartás is kapcsolódhat az adásvételen kívül más szerződéstípusokhoz, így például mezőgazdasági termékértékesítési szerződéshez is.

Kérdés azonban, hogy a Ptk. 376. § (4) bekezdésében foglalt szabályt lehet-e vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződésnél alkalmazni? Ez a speciális kárveszélyviselési szabály más szerződéstípusoknál, így például letétnél nem érvényesül. A BH 2000/11/486. jogesetben eljáró bíróságok egybehangzóan úgy foglaltak állást, hogy vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződésnél a Ptk. 376. § (4) bekezdésébe foglalt speciális kárveszélyviselési szabály nem kerülhet alkalmazásra. Az erre irányuló szerződéses kikötés a Ptk. 99. §-ába ütközik és ezért érvénytelen.

Erre a következtetésre juthatunk azonban akkor is, ha a termékértékesítési szerződést a bérlettel hasonlítjuk össze. A két szerződés tartalma ugyanis hasonlóságot mutat. Lényeges különbség azonban, hogy bérletnél nem merül fel a tulajdonosi kárveszélyviselésnek a bérelőre telepítése. Annak ellenére tehát, hogy a használat kizárólag a bérelő érdekében történik, a dologgal kapcsolatos veszély a tulajdonost terheli. Ennek analógiájaként a mezőgazdasági termékértékesítési szerződések esetében sem lehetne érvényes kikötésnek elismerni a kárveszélynek a termelőre történő áthárítását.

Ha a felek tulajdonjog-fenntartással kötik meg a szerződést és a megrendelőnél marad az állatok tulajdonjoga, a termelőt nemcsak hizlalási, hanem őrzési kötelezettség is terheli, hasonlóan a letéthez. Ilyen jellegű őrzési kötelezettség autó szerviz esetében is fennáll, ha a gépjárművet javításra átvette. Ebben az esetben a szervizet nemcsak javítási, hanem őrzési kötelezettség is terheli. Hasonló a helyzet tulajdonjog-fenntartással kötött, vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződés esetén is, hiszen a termelőt ebben az esetben őrzési kötelezettség is terheli. Ez azonban azt jelenti, hogy ilyen esetben az elhullás már nem kárveszélyviselési, hanem felelősségi kérdés. Az elhullásért tehát a termelő is felelős lehet. Tulajdonjog-fenntartás esetén ennek alapján nem a megrendelő viseli automatikusan az elhullott állatokból származó kárt, mert ha az elhullás a termelő felróható magatartására vezethető vissza, akkor ezért a kárért a termelő lesz felelős, amit neki kell viselnie. Mivel felelősség esetén kimentő bizonyítás áll fenn, ezért a termelőnek kell bizonyítania, hogy az elhullás neki nem róható fel. A károkozó magatartás és a kár közötti okozati összefüggést azonban a megrendelőnek kell bizonyítani.

Ez azt jelenti, hogy bár a kárveszélyt a tulajdonjog-fenntartással kötött termékértékesítési szerződések esetében érvényesen nem lehet a termelőre áthárítani, a termelő őrzési kötelezettségéből követően, felelősségi alapon mégis azonos eredményre juthatunk.

A BDT 2003/7-8/100. jogeset indokolása szerint a Ptk. 99. §-a alkalmazása során abból kell kiindulni, hogy az idegen tulajdonban lévő állatokat mindvégig a termelő tartja őrzésében, ezért őt terheli a bizonyítás arra vonatkozóan, hogy mikor, milyen okból, hány darab állat hullott el, betegedett meg. A termelőnek kell továbbá azt is bizonyítania, hogy mindez neki fel nem róható okból következett be. Amennyiben a termelő bizonyítja, hogy a kimutatott betegség és az emiatt bekövetkező elhullások vagy fejlődésben való visszamaradás, súlycsökkenés elhárítása érdekében szakmai szempontból minden elvárhatót megtett – vagyis úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben elvárható –, csak ebben az esetben viseli a tulajdonos az elhullott, illetve megbetegedett állatokkal kapcsolatos, így már igazoltan senkinek fel nem róható okból bekövetkezett károkat.

Az idézett döntésben a Csongrád Megyei Bíróság a tulajdonjog-fenntartással kapcsolatban is fontos észrevételeket tett. Kiemelte ugyanis, hogy a perbeli esetben a termelőhöz kihelyezett állatok feletti tulajdonjogát a megrendelő fenntartotta, vagyis a termelő mindvégig idegen tulajdonban lévő állatok hizlalását végezte. A termelő azonban a felhízalt állatokat a megrendelő részére volt köteles leadni, vagyis a felek szándéka szerint a megrendelő az állatok tulajdonjogát a későbbiekben sem szerzhette meg. Mivel pedig a termelő később sem szerezhette meg a birtokába került állatok tulajdonjogát, ezért fogalmilag kizárt a tulajdon-fenntartásos adásvételre vonatkozó rendelkezések – így a Ptk. 376. § (4) bekezdés – alkalmazása. Mivel a termelő ténylegesen nem szerezhette az állatok feletti rendelkezési jogot, ezért a Ptk. 376. § (4) bekezdésben foglalt kárveszélyviselésre vonatkozó rendelkezés sem lehet irányadó (BDT 2003/7-8/100.).

Azonos álláspontra helyezkedett a Szegedi Ítéltábla a BDT 2008/12/208. jogesetben. A felek ebben az esetben is a Ptk. 417. § (2) bekezdése szerinti vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződést kötöttek, amely nem feltételezi az állatok tulajdonjogának az átruházását, hanem a termelő a megrendelő tulajdonában álló és maradó állatok neveléséhez – mint munkával elérhető eredményhez – szolgáltatásként a munkáját adja, ennek ellenértéke pedig a vállalkozói díj. A termelőhöz kihelyezett állatok és a neki kiszállított táp tulajdonosa mindvégig a megrendelő maradt, a termelő idegen tulajdonban lévő állatok nevelésére, hizlalására vállalkozott. A perbeli szerződéses konstrukció alapján a termelő a későbbiekben sem szerezhette meg a birtokába került állatok tulajdonjogát, emiatt a tulajdonjog-fenntartással kötött adásvételre vonatkozó rendelkezések alkalmazása szóba sem kerülhet. Mivel pedig a termelő a későbbiekben sem szerezhette az állatok feletti tulajdonjogot, ezért a Ptk. 376. § (4) bekezdésének kárveszélyviselésre vonatkozó különös, speciális rendelkezése sem lehet irányadó, az ezzel ellentétes szerződési kikötés jogellenes és tisztességtelen. A Ptk. 99. §-ának alkalmazásával kapcsolatban a Szegedi Ítéltábla megismételte a BDT 2001/32. illetve a BDT 2003/7-8/100. jogesetekben foglaltakat.

A termelő felelősségével kapcsolatban ki kell térni arra is, hogy vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződések esetében gyakori, hogy a megrendelő nemcsak a nevelésre szánt állatot adja át a termelőnek, hanem ezzel együtt a tápot is biztosítja. Ez azt jelenti, hogy nemcsak a nevelésre átadott állat, de a táp is a megrendelő tulajdonában áll. Ez történt a már idézett BDT 2008/12/208. jogesetben is.

Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy hogyan ítéendő meg az, ha az állatok elhullásában a megrendelő által adott táp hibája is közrejátszott. Ez a megrendelő részéről nyilván szerződésszegésnek, hibás teljesítésnek minősül, amely az állatok elhullása miatt bekövetkezett kár megítélése szempontjából releváns. A táphibát, vagyis a megrendelő hibás teljesítését, illetve ennek az állatok elhullásában – a kár keletkezésében – játszott szerepét azonban a termelőnek kell bizonyítania. Ebből a szempontból a megrendelőt a táp vonatkozásában terhelő szavatossági, jótállási kötelezettség nem játszik szerepet, a kártérítés ugyanis nem tartozik a szavatossági jogok közé. Ebből következően a hibás teljesítés miatti kártérítés nem bírálható el úgy, mint a jótállási idő alatt érvényesített szavatossági jog (IH 2010/4/173.). A táphibát egyébként a termelő lepecsételt, dátumozott minta bevizsgálásával tudja bizonyítani.

Más a helyzet azonban, ha a táp a termelő tulajdonában áll. Ehhez kapcsolódik az a jogirodalmi nézet, amely szerint az elfogyasztott táp vonatkozásában a kárveszélyt a táp tulajdonosa viseli, aki azonban nem minden esetben azonos az elhullott állat tulajdonosával.¹¹

Tulajdonjog-fenntartással kötötték meg a felek a vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződést az IH 2006/4/156. jogesetben is. A szerződés alapján a termelőnek (felperesnek) átadott 14.700 darab előnevelt pulyka közül 1.610 darab állat hullott el baromfikolera következtében. A felek között utóbb elszámolási vita keletkezett. A termelő felperes keresete az alperes (megrendelő) hibás teljesítésével okozott károk megtérítésére irányult.

A Szegedi Ítéltábla ezzel kapcsolatban megállapította, hogy a felek között létrejött vállalkozási típusú mezőgazdasági termékértékesítési szerződés alapján a termelő a megrendelő tulajdonában álló és maradó állatok felneveléséhez adta a szolgáltatását, munkáját, ennek ellenértéke volt a vállalkozói díj. Ilyen szerződés esetében a díj meghatározható úgy is, hogy a termelő munkája fejében a leadott állatok felvásárlási ára és a megrendelő költségei közötti különbözetre tarthat igényt. Az Ítéltábla megállapította azt is, hogy az alperes megrendelő hibásan teljesített, mert a kihelyezett állatok egészségi állapota nem volt megfelelő. Az ítélet rámutat arra, hogy a tulajdonjog-fenntartással érintett és a termelőnek átadott állatállományban bekövetkezett elhullás esetén nemcsak a termelő, hanem a tulajdonos megrendelő felróhatóságát és felelősségét is vizsgálni kell.

Összegzésként azt mondhatjuk, hogy a veszélyviselés jogkövetkezményeinek a levonása egy meglehetősen összetett, komoly jogalkalmazási feladat, amelynek során a tulajdonjog

¹¹ Lásd MOLNÁR (4. l.) 287.

kérdésének döntő jelentősége van. Emiatt az ilyen perekben elsődleges feladat az állatok tulajdonjogának a tisztázása.

418. § (1) A felek a mennyiséget meghatározhatják a mezőgazdasági termék sajátosságának megfelelő mértékegységben vagy meghatározott terület teljes termésében, illetőleg meghatározott állat teljes hozamában vagy ezek hányadában. A minőséget, a minőség és a mennyiség megvizsgálásának módját, a minőségi és a mennyiségi kifogásolás rendjét meghatározhatják szabványra vagy más előírásra, mindkét fél által ismert szokványra vagy mintaszabályzatra utalással vagy szabatos leírással.

(2) A szerződés érvényesen csak írásban köthető. Az írásbafoglalás elmulasztása esetében is érvényes a szerződés, ha bármelyik fél a szerződésből származó kötelezettségeit teljesítette.

Áttekintés

1. A szerződésben kikötött mennyiség meghatározásának módja

2. Alakszerűségi követelmény

1. A szerződésben kikötött mennyiség meghatározásának módja

A Ptk. 418. § (1) bekezdése a mezőgazdasági termelés sajátosságait tükrözi, amikor ki mondja, hogy a felek a szerződésben kikötött mennyiséget meghatározhatják a mezőgazdasági termék sajátosságának megfelelő mértékegységben, vagy meghatározott terület teljes termésében, illetőleg meghatározott állat teljes hozamában vagy ezek hányadában. A meghatározott terület teljes termése, illetve meghatározott állat teljes hozama zártfajú szolgáltatásnak minősül. Ebben az esetben alkalmazható a Ptk. 289. §-a.

A minőséget, a minőség és a mennyiség megvizsgálásának módját, a minőségi és a mennyiségi kifogásolás rendjét meghatározhatják szabványra, vagy más előírásra, mindkét fél által ismert szokványra, vagy mintaszabályzatra utalással, vagy szabatos leírással.

2. Alakszerűségi követelmény

A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés érvényességének feltétele az írásba foglalás. Az írásba foglalás elmulasztása, vagyis a szóban vagy ráutaló magatartással történő szerződéskötés is érvényes lesz azonban, ha bármelyik fél a szerződésből származó kötelezettségeit teljesítette. A szerződés teljesítése tehát orvosolja az alakszerűségi előírás megsértését.

418/A. § (1) A szerződő felek a mezőgazdasági termékértékesítési szerződésben kötelezettséget vállalhatnak arra, hogy a megrendelő a termelő - illetve a termelő a megrendelő - részére a teljesítést elősegítő szolgáltatást nyújt és ezzel kapcsola-

latban tájékoztatást ad, a másik fél pedig a szolgáltatást az adott útmutatásnak megfelelően igénybe veszi.

(2) Ha a vetőmagot vagy más szaporítóanyagot a megrendelő szolgáltatja, a termelő csak ezt használhatja fel. Nem használható fel azonban az a vetőmag, szaporítóanyag, amellyel kapcsolatban a termelő minőségi kifogással élt, és azt a megrendelő elfogadta, vagy a minőség meghatározására jogosult szerv a minőségi hibát megállapította.

Áttekintés

1. A megrendelő beavatkozási lehetősége a termelésbe

2. A megrendelő által biztosított vetőmag felhasználása

1. A megrendelő beavatkozási lehetősége a termelésbe

Amint arról a BH 2000/11/486. jogeset kapcsán már történt említés, a Ptk. 418/A. §-a lehetőséget biztosít a megrendelő számára a termelésbe, az előállításba történő beavatkozásra. Ez jelentheti azt is, hogy a termelő maga, vagy megbízottjai útján felügyeli a termelést, az előállítás folyamatát. A BH 2006/58. jogesetben a megrendelő a termeltetésben maga is közreműködött, a szerződés tárgyát képező kukorica címezését és betakarítását ugyanis ő végezte.

A Ptk. 418/A. § (1) bekezdése tesz említést a teljesítést elősegítő szolgáltatásokról. Ilyet bármelyik fél nyújthat a másik számára, vagyis előfordulhat, hogy ezekhez kapcsolódóan megcserélődnek a szerződéses szerepek. A teljesítést elősegítő szolgáltatásokat a felek jellemzően elszámolási kötelezettség mellett nyújtják, vagyis ezekre vonatkozóan alkalmazni kell a Ptk. 419. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezést.

2. A megrendelő által biztosított vetőmag felhasználása

Ha a vetőmagot vagy más szaporítóanyagot a megrendelő szolgáltatja, a termelő csak ezt használhatja fel. Ez alól a Ptk. csak két esetben tesz kivételt.

Az egyik, ha a szolgáltatott vetőmag, illetve szaporítóanyag a megrendelő által sem vitatottan minőségi hibás. Nem használható fel ugyanis az a vetőmag, illetve szaporítóanyag, amellyel kapcsolatban a termelő minőségi kifogással élt, és azt a megrendelő elfogadta.

A másik esetkör, ha a minőségi kifogást a megrendelő ugyan nem ismeri el alaposnak, de a minőségi hibát a minőség meghatározására jogosult szerv megállapítja.

419. § (1)

(2) A megrendelő által elszámolásra vagy előlegként adott szolgáltatások visszafizetését a termelő nem tagadhatja meg azon az alapon, hogy azok a termelés eredményéből nem fedezhetők.

(3) Az átvételi késedelem ideje alatt a szolgáltatás tárgyának természete miatt bekövetkező értékcsökkenés a késedelemért felelős fél terhére esik, kivéve, ha bizonyítja, hogy az értékcsökkenésért a másik fél felelős.

Áttekintés

1. Az előlegre és az elszámolásra irányadó szabályok

2. Speciális veszélyviselési szabály

1. Az előlegre és az elszámolásra irányadó szabályok

A Ptk. 419. § (2) bekezdése szerint a megrendelő által elszámolásra vagy előlegként adott szolgáltatások visszafizetését a termelő nem tagadhatja meg azon az alapon, hogy azok a termelés eredményéből nem fedezhetők. Ez a visszafizetési kötelezettség azt is jelenti, hogy itt beszámításra nincs lehetőség, vagyis ezeket a megrendelői követeléseket nem lehet a termelőt megillető ellenértékbe beszámítani. Ennek a szabálynak tehát az a lényege, hogy a mezőgazdasági termelés kockázata alapvetően a tevékenységet folytató termelőre hárul.

Ennek a szabálynak a hátterében az áll, hogy a jogalkotó megítélése szerint az időjárás viszonyosságaitól függő kockázatot a termelőnek kell viselnie. A Ptk. 1959-es miniszteri indokolása is kiemeli, hogy amíg a kedvező időjárási viszonyok a termelő előnyére szolgálnak, addig a kedvezőtlen időjárás hátrányát is neki kell viselnie. Az előleg nyújtása a termelő számára már önmagában is kedvezményt jelent. Indokolatlan a kedvezményt még azzal is tetézní, hogy az előleg egy részét a termelő akkor is megtarthatja, ha nem szolgáltat. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a termelők a természeti csapások ellen általában biztosítva vannak, amely érdekeiket ezekben az esetekben megfelelően védi. Az indokolás arra is utal, hogy egy ezzel ellentétes szabály visszaélésekre adna alkalmat, illetve nagymértékben növelné a szerződő felek közötti jogvitákat. Ezeknek a jogvitáknak az eldöntése pedig – a terméskiesés okára vonatkozó bizonyítás nehézségei miatt – igen problematikus volna.¹

A jogalkotó tehát próbálta a kockázatot a szerződő felek között megosztani. Abból indult ki, hogy az elmaradó termés a megrendelő kockázata, az elmaradó ellenérték pedig a termelőé. Ennek megfelelően a termelő a nyújtott szolgáltatásokat akkor is köteles visszatéríteni, ha akár tőle függő, akár tőle független körülmények miatt azok a termelés eredményéből nem fedezhetők. Ez azt jelenti, hogy a termelő objektív – senkinek fel nem róható - lehetetlenülés esetén is a saját veszélyére tevékenykedik. Ez önmagában nem jelent eltérést a kárveszélyviselés általános szabályaitól.²

Más nézet szerint a Ptk. 419. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezés nem speciális kárveszélyviselési szabály, hanem a végelszámolásra vonatkozó, azt egyértelműsítő előírás.

¹ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve – Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1963) 454-455.

² Lásd MOLNÁR (4. l.) 283.

Eszerint az álláspont szerint a Ptk. 419. § (2) bekezdéséből nem lehet kiolvasni a tulajdonosi kárveszélyviselés szabályát, mert az valójában nem több, mint a szerződés megszűnését követő elszámolási szabály.³

A minősítéstől független kérdés, hogy a Ptk. 419. § (2) bekezdésének szempontjából mi minősül előlegnek, illetve elszámolásra átadott szolgáltatásnak.

A jogirodalomban megjelent álláspont szerint az előleget részteljesítésnek kell tekinteni, figyelemmel a Ptk. 417. § (1) bekezdésére, amely alapján a megrendelőnek a szolgáltatás átvételét követően kell a saját szolgáltatását teljesíteni. Az előleg tárgya emellett a termelő tulajdonába kerül, akire a tulajdonjoggal együtt a kárveszély is átszáll.⁴

Kérdés azonban, hogy pénzelőleg ellenében a megrendelő megszerzi-e a termelő állatának tulajdonjogát. A Ptk. 117. § (2) bekezdése alapján ingó dolog tulajdonjogának a megszerzéséhez szükség van a dolog átadására is. Előleg fizetése esetén azonban a termelő a dolgot a megrendelőnek nem adja át, így a megrendelő tulajdonjogot nem szerez. A termelő ezzel szemben az előleg tárgyán tulajdonjogot szerez és ennek alapján viseli a kárveszélyt is. Ugyanez lenne a helyzet akkor is, ha az előlegben kölcsönt látnánk, mert a kölcsön is tulajdon-átruházást eredményez.

Bonyolultabb az elszámolásra átadott szolgáltatás fogalmának a meghatározása. A Ptk. más helyein használt elszámolás fogalom alapján a jogirodalomban az elszámolásra átadott szolgáltatáson mindazt értik, amit a megrendelő a termelőnek – akár tulajdonba, akár birtokba és használatba – visszaadási kötelezettséggel átadott. Amennyiben az elszámolásra átadott dolog felett a termelő nem szerez tulajdont – a veszélyviselés általános szabályától eltérően –, a Ptk. 419. § (2) bekezdése alapján ilyenkor is a termelő viseli a kárveszélyt. Az elszámolásra átvett dolog ellenértékét ugyanis a termelő akkor is köteles megfizetni, ha a dolog károsodott vagy megsemmisült és ő a károsodásban vétlen.

A Ptk. 419. § (2) bekezdése alapján az elszámolás egyenlege jelent a termelő számára fizetési kötelezettséget. Ez azt jelenti, hogy ha a termelés árbevétele nem fedezi a megrendelői szolgáltatások összértékét, akkor – közös kockázatviselés hiányában – a termelő köteles az elszámolás egyenlege erejéig azt visszafizetni. Ennek alapján mindig a végeredmény, az elszámolások egyenlege az irányadó.

A feleknek azonban lehetőségük van arra, hogy közös kockázatviselésben állapodjanak meg. A közös kockázatviselésen alapuló termékértékesítési szerződések ugyan a gyakorlatban nem igazán honosodtak meg, de ezek azzal a lényeges előnnyel járnak, hogy a felek még nagyobb figyelemmel kísérik a termelés folyamatát. A fenti szabály ekkor is irányadó, vagyis a végelszámolás egyenlegét kell alapul venni, amely azonban ilyen esetben a kockázatviselés kikötött arányában oszlik meg.

³ Lásd GYARMATI (5. l.) 135-136.

⁴ Lásd MOLNÁR (4. l.) 284.

Ez alapján felvetődik a kérdés, hogy a Ptk. 419. § (2) bekezdése diszpozitív szabály-e. Ha kárveszélyviselési szabályt látunk benne, akkor a Ptk. 419. § (2) bekezdésének rendelkezése egyértelműen diszpozitív jellegű, vagyis a felek eltérő megállapodásának nincs akadálya. Eltérő megállapodás hiányában azonban a termelési kockázatra hivatkozással nem lehet szabadulni az elszámolási kötelezettségtől és annak esetleges negatív egyenlegétől.

Más következtetésre juthatunk azonban akkor, ha a Ptk. 419. § (2) bekezdésében a szerződés megszűnését követő elszámolási szabályt látunk. Ez alapján a gondolatmenet alapján ugyanis végelszámolásra minden esetben szükség van, attól tehát a felek eltérően nem állapodhatnak meg. Ilyen jellegű elszámolási kötelezettséget a törvény más helyen is kimond, így például a zálogjogi szabályok körében, a Ptk. 258. § (3) bekezdésében. Ez azonban lényegesen eltér a Ptk. 419. § (2) bekezdéstől, hiszen zálogjog esetében a Ptk. kifejezetten kimondja, hogy semmis a zálogjog megszűnése előtt kötött az a megállapodás, amely a jogosultat az elszámolási kötelezettség alól mentesíti.

Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy a Ptk. 419. § (2) bekezdése diszpozitív szabály, attól a felek megállapodásukban eltérhetnek.

A BDT 2003/7-8/100. jogesetben a megrendelő keresetét a Ptk. 419. § (2) bekezdésére alapította azzal, hogy az alperes termelőnek átadott napos baromfit és tápot a termelő részére ún. termeltetési hitelként biztosította és ezek ellenértékét a termelőnek mindenképpen meg kell fizetnie. Álláspontja szerint a szerződésben a termelő nem arra vállalt kötelezettséget, hogy a jó gazda gondosságával neveli az állatokat, hanem gazdasági tevékenységét a saját kockázatára és hasznára végezte. Ezzel kapcsolatban azonban a Csongrád Megyei Bíróság arra hívta fel a figyelmet, hogy vállalkozási típusú termékértékesítési szerződés esetén a napos állatok „kiterhelése” nem megelőlegezett vételár, nem termelési előleg, hanem csak a termelőnek járó vállalkozói díj számítása szempontjából van jelentősége.

A Ptk. 419. § (2) bekezdése előlegként, illetve elszámolásra átvett szolgáltatások visszafizetéséről rendelkezik. A gyakorlatban azonban a teljesítést elősegítő szolgáltatások széles köre alakult ki (pl. állategészségügyi ellátás, szaktanácsadás, szállítás), melyek amellet, hogy összekeverik a felek pozícióját, a Ptk. 419. § (2) bekezdésében foglalt megrendelői szolgáltatások kereteit is szétfeszítik.

A Ptk. 419. § (2) bekezdésének alkalmazási körét a fentiekkel összhangban az is szétfeszíti, hogy napjainkban jellemzően már nem elkülönült, önálló termelés folyik. Olyan szerződéses kapcsolatok állnak fenn megrendelők és termelők között, amelyek révén a termelés organizációja megy végbe. Ezt erősíti a teljesítést elősegítő – sokszor kölcsönös – szolgáltatások és az igen gyakori technológiai kikötések is. Emiatt a felek közötti kapcsolatrendszer ma már sokoldalúbb, mint amit a jogalkotó a Ptk. 419. § (2) bekezdésében az előlegszolgáltatás, illetve az elszámolás körében alapul vett.⁵

⁵ Lásd GVARMATI (5. lj.) 135.

2. Speciális veszélyviselési szabály

A késedelemhez kapcsolódóan mond ki speciális veszélyviselési szabályt a Ptk. 419. § (3) bekezdése. Eszerint az átvételi késedelem ideje alatt a szolgáltatás tárgyának természeté miatt bekövetkező értékcsökkenés a késedelemért felelős fél terhére esik, kivéve, ha bizonyítja, hogy az értékcsökkenésért a másik fél felelős. Ez eltérést jelent a Ptk. 303. § (2) bekezdésének b) pontjától, amely szerint a jogosult – függetlenül attól, hogy késedelmét kimentette-e – éppúgy viseli a dolog megsemmisülésének, elvesztésének, vagy megrongálódásának veszélyét, mintha a teljesítést elfogadta volna.

Van olyan nézet, amely szerint ez a szabály nem függ össze a mezőgazdasági termékértékesítési szerződések sajátosságaival. Sőt, a szolgáltatás tárgyának a természete inkább a Ptk. 303. § (2) bekezdésében foglalt általános szabály érvényesülését kívánná meg.

Kérdés emellett az is, hogy a Ptk. 419. § (3) bekezdése kiterjed-e arra az esetre, ha a késedelemben lévő fél kimenti magát. A kérdést úgy is fel lehet tenni, hogy melyik fél viseli az értékcsökkenést, ha a késedelemben lévő fél kimenti magát és a másik fél sem felelős az értékcsökkenésért. Ha átvételi késedelembe a jogosult esik, de késedelmét kimenti, az értékcsökkenésért ő nem felel. Ebből következik, hogy ilyen esetben a termelő viseli az értékcsökkenést, még abban az esetben is, ha ezért ő sem felelős. Ez azt jelenti, hogy objektív jogosulti késedelem esetén a kárveszélyt a termelő viseli.

Átvételi késedelembe azonban nemcsak a megrendelő, hanem a termelő is eshet. Erre akkor kerülhet sor, ha a megrendelő által nyújtott – teljesítést elősegítő – szolgáltatás átvételével késlekedik, például a tápot, gyógyszert, vagy technológiai utasítást nem veszi át időben. Ilyen esetben is alkalmazni kell a Ptk. 419. § (3) bekezdését. Ennek megfelelően az emiatt bekövetkezett értékcsökkenést akkor is a termelő viseli, ha azért egyik fél sem felelős.

A Ptk. 419. § (3) bekezdésében foglalt szabály tehát – szemben a Ptk. 303. § (2) bekezdésével – a kárveszélynek a termelőre hárítását mondja ki abban az esetben is, ha az értékcsökkenésért egyik fél sem felelős.

Amennyiben nem a szolgáltatás tárgyának természetével kapcsolatban jelentkezik a kár, akkor annak viselése a Ptk. 303. § (2) bekezdésének b) pontja alapján történik.

420. § (1) Ha a szerződésben vállalt valamely kötelezettség teljesítése előreláthatóan akadályba ütközik, erről a felek kötelesek egymást értesíteni, kivéve ha az akadályt a másik félnek közlés nélkül is ismernie kellett.

(2) Az akadályértesítési kötelezettség elmulasztását a szerződésszegés elbírálása során figyelembe kell venni.

Tájékoztatási és együttműködési kötelezettség

A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés körében – különösen annak vállalkozási altípusánál – a feleket kölcsönösen terhelő együttműködési kötelezettség különösen jelen-

tős. Ennek elmulasztása szerződésszegésnek minősül és kártérítési következménnyel jár (BH 2006/58. jogeset).

A tájékoztatási kötelezettség az állatállomány esetleges megbetegedése, illetve elhullása miatt is különösen fontos (BDT 2008/12/208.).

Külön értesítési kötelezettséget ír elő a Ptk. 421. § (1) bekezdése előteljesítés esetén, vagyis amikor a termelő a teljesítési határnap vagy határidő kezdete előtt teljesít. Az értesítés elmulasztásából eredő kárért a termelő felelős.

Kiemelkedő jelentőségű a tájékoztatási, illetve akadályközlési kötelezettség a Ptk. 422. § (2) bekezdése alapján kötött, több évre szóló mezőgazdasági termékértékesítési szerződés esetében. Ez alapján ugyanis a feleket szerződéskötési kötelezettség terheli, amennyiben pedig előre látható, hogy ez akadályba ütközik, erről a felek kötelesek egymást értesíteni. Bármelyik fél az akadályközlési kötelezettsége elmulasztásával okozati összefüggésben keletkezett kárért a kártérítés általános szabályai szerint felel. Ilyennek minősül, ha az értesítés olyan időben érkezik, amikor a termelőnek már nincs módja a termelés visszafogására és csökkentésére. A több évre szóló termékértékesítési szerződés tartós jogviszonyt hoz létre a felek között, így a tartós szerződéses partnert a korrekt szerződéskötési tárgyalás és tájékoztatás megilleti (BDT 2007/4/62.).

Nem terheli azonban a feleket az akadályközlési kötelezettség, ha az akadályt a másik félnek a közlés nélkül is ismernie kellett, mert az például közismert tény (természeti csapás, vagy járvány).

Az akadályközlési kötelezettségnek abból a szempontból is jelentősége van, hogy módot ad a másik félnek arra, hogy az akadály elhárításában segítséget nyújtson.¹ Ennek elmulasztása a Ptk. 340. § (1) bekezdésében foglalt kármegosztási szabály alapján ítélandó meg.

421. § (1) A termelő a teljesítési határnap, illetve határidő kezdete előtt is teljesíthet, köteles azonban a teljesítés megkezdéséről a megrendelőt az átvételhez szükséges felkészülési idő biztosításával előzetesen értesíteni. Az értesítés elmulasztásából eredő kárért a termelő felelős.

(2) A termelő jogosult a szerződésben kikötött mennyiségnél tíz százalékkal kevesebbet teljesíteni.

(3) A teljesítés helye a termelő telephelye.

(4) Fuvarozó közbejöttével történő szállítás esetén a megrendelő köteles - a termelő érdekében - a fuvarozóval szembeni igény érvényesítéséhez szükséges intézkedéseket megtenni, és erről a termelőt haladéktalanul értesíteni.

¹ Lásd BOBVS (1. lj.) 12.

(5) A (4) bekezdésben előírt intézkedések elmulasztása esetén a megrendelő nem követelheti a termelőtől azoknak a károknak a megtérítését, illetőleg felel azokért a károkért, amelyek a fuvarozóval szemben érvényesíthetők lettek volna.

Áttekintés

1. Előteljesítés

2. Mennyiségi tolerancia

3. Egyéb speciális rendelkezések

1. Előteljesítés

A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés teljesítésére és megszegésére is speciális szabályokat ad a Ptk. Ennek megfelelően a Ptk. 421. § (1) bekezdés alapján a termelő a teljesítési határnap, illetve határidő kezdete előtt is teljesíthet, köteles azonban a teljesítés megkezdéséről a megrendelőt az átvételhez szükséges felkészülési idő biztosításával előzetesen értesíteni. Az értesítés elmulasztásából eredő kárért a termelő felelős.

Az általános szerződésszegési szabályok szerint a határnapot, vagy határidőt megelőző teljesítés is szerződésszegésnek minősül. Ez alól általános jellegű kivételnek csak a pénztartozások teljesítése tekinthető, a Ptk. 292. § (2) bekezdése értelmében. A mezőgazdasági termelés és a szolgáltatás tárgyának sajátosságai folytán a Ptk. a mezőgazdasági termékértékesítési szerződések körében is elismeri az előteljesítés lehetőségét. Ennek azonban az a feltétele, hogy a termelő az előteljesítésről értesítse a megrendelőt, hogy az az átvételre fel tudjon készülni.

Az értesítési kötelezettség elmulasztása mindazonáltal nem jelenti minden esetben azt, hogy az erre alapított kártérítési perben a bíróság a termelőt marasztalja. Megtörténhet ugyanis, hogy a megrendelőnek értesítés hiányában is tudomása van azokról a körülményekről, amelyek az előteljesítést indokolták (pl. a termés korábbi éréséről). Ilyenkor a megrendelőtől is elvárható, hogy értesítés nélkül is megtegye a szükséges intézkedéseket az előteljesítés elfogadása érdekében. Ebben az esetben tehát alkalmazásra kerül a Ptk. 340. § (1) bekezdésében foglalt kármegosztási szabály.²

2. Mennyiségi tolerancia

A mezőgazdasági termelés sajátosságai indokolják a 10%-os mennyiségi tolerancia szabályát is, amit a Ptk. 421. § (2) bekezdése mond ki. Ennek megfelelően a termelő jogosult a szerződésben kikötött mennyiségnél 10 százalékkal kevesebbet teljesíteni. A termelő ebben az esetben tehát még nem követ el szerződésszegést.

Fontos azonban újra kiemelni, hogy ez szabály tulajdonjog-fenntartással kötött vállalkozási mezőgazdasági termékértékesítési szerződések esetében nem kerül alkalmazásra.

² Lásd BOBVS (1. lj.) 12-13.

A mennyiségi eltéréssel kapcsolatban utalni kell a Legfelsőbb Bíróság Gazdasági Kollégiumának 13. számú állásfoglalására. Az állásfoglalás által is érintett kérdés, hogy a mennyiségi eltérés esetén a megrendelő a szerződésben kikötött teljes ellenértéket köteles-e megfizetni, vagy csak a teljesített mennyiség után jár ellenérték. Ezzel kapcsolatban a többségi felfogás az, hogy a mennyiségi tolerancia nemcsak azt jelenti, hogy a szerződésszegés következményei (szavatosság, kötbér, kártérítés) nem állnak be, hanem azt is, hogy mivel a teljesítés szerződésszerű volt, ezért a megrendelő a teljes szolgáltatás ellenértékét köteles megtéríteni. A megrendelő tehát az ellenértéket nem csökkentheti a mennyiségi hiány miatt.³

E bizonytalanság miatt azonban mindenképpen indokolt, hogy a felek a mennyiségi eltérés és az ellenérték viszonyát a szerződésben rendezzék. A felek emellett azt is megtehetik, hogy a mennyiségi tolerancia lehetőségét a szerződésben kizárják, a szabály ugyanis diszpozitív.

Sajátosan érvényesül a mennyiségi eltérés a Ptk. 417. § (2) bekezdésében foglalt esetben, ha a szerződés tárgya valamely terméknek meghatározott területen történő termelése. Ilyen esetben ugyanis a termelő az e területen megtermelt teljes termékmennyiséget köteles a megrendelő részére átadni, feltéve, hogy az a szerződésben meghatározott minőségnek megfelel. Amennyiben a meghatározott területen megtermelt termék túl sok ahhoz képest, mint amire a felek a szerződés megkötésekor számítottak, a megrendelő amiatt nem tagadhatja meg a teljes mennyiség átvételét. Ha a megrendelő a teljes mennyiséget nem képes átvenni, csak a kétoldali szerződésmódosítás lehetséges. Ez alól csak a Ptk. 422. § (2) bekezdésében szabályozott eset képez kivételt, amikor is a felek több évre kötnek mezőgazdasági termékértékesítési szerződést. Ez ugyanis tartós szerződés, amelynek módosítását a Ptk. 241. §-a alapján bíróságtól is lehet kérni, feltéve, hogy az erre vonatkozó másik két feltétel is teljesült. Ha azonban nem kerül sor szerződésmódosításra, akkor az átvétel megtagadásával a megrendelő szerződésszegést követ el.

3. Egyéb speciális rendelkezések

A Ptk. 421. § (3) bekezdése szerint a teljesítés helye a termelő telephelye. Ez megegyezik a Ptk. 278. § (1) bekezdésében foglalt főszabállyal. Ez a rendelkezés akkor is irányadó, ha fuvarozó közbejöttével történik a szállítás.

A felek ettől a szabálytól a szerződésben eltérhetnek, hiszen ez a rendelkezés diszpozitív. Fuvarozó közbejöttével történő szállítás esetén a felek olyan megállapodást is köthetnek, hogy a terméket harmadik személy feldolgozóüzemébe kell szállítani.

A teljesítés helyes a kárveszélyviselés átszállása miatt bír kiemelkedő jelentőséggel (BH 1996/543. helye).

³ Lásd Bobvos (1. lj.) 14.

Fuvarozás esetén előfordulhat, hogy a termelő teljesítése a fuvarozó szerződésszegése miatt nem lesz szerződésszerű. Ilyen esetben a termelő érdekeit védi az a szabály, amely a megrendelőt kötelezi arra, hogy a szerződésszegésből eredő, a fuvarozóval szembeni igények érvényesítéséhez szükséges intézkedéseket tegye meg és erről haladéktalanul értesítse a termelőt. A Ptk. 421. § (4) bekezdés szerint, a fuvarozó közbejöttével történő szállítás esetén a megrendelő köteles - a termelő érdekében - a fuvarozóval szembeni igény érvényesítéséhez szükséges intézkedéseket megtenni, és erről a termelőt haladéktalanul értesíteni. Ezeknek az intézkedéseknek az elmulasztása esetén a megrendelő nem követelheti a termelőtől azoknak a károknak a megtérítését, illetőleg felel azokért a károkért, amelyek a fuvarozóval szemben érvényesíthetők lettek volna.

422. § (1)

(2) A mezőgazdasági termékértékesítési szerződést több évre is meg lehet kötni; ebben az esetben a felek az árban nem kötelesek megállapodni.

(3) Több évre szóló szerződésben a felek arra is vállalkozhatnak, hogy

a) a termelést, a feldolgozást vagy az értékesítést közös kockázatviselés mellett végzik;

b) a termelés, a feldolgozás vagy az értékesítés során elért nyereséget - a szerződésben megállapított arányban - megosztják.

(4) A mezőgazdasági termékértékesítési szerződésre - jogszabály eltérő rendelkezése hiányában - az adásvétel, illetőleg a vállalkozás szabályait kell megfelelően alkalmazni.

Több évre kötött mezőgazdasági termékértékesítési szerződés

A Ptk. 422. §-a a több évre kötött mezőgazdasági termékértékesítési szerződésekről szól. Ezzel találkozunk a BDT 2003/1/2. jogesetben is, amikor a felek több évre szóló sertés termeltetési és értékesítési szerződést kötöttek, melyet ingatlant terhelő keretbiztosítéki jelzálogjoggal biztosítottak.

Ezek olyan speciális együttműködési megállapodások, amelyek adott esetben a polgári jogi társaság jellemzőivel is rendelkeznek. Különösen a Ptk. 568. § (1) bekezdés második mondatában írt polgári jogi társasági altípus jegyeit lehet az ilyen jellegű, több évre kötött mezőgazdasági termékértékesítési szerződésnél felismerni. Eszerint ugyanis polgári jogi társaságot a felek erre irányuló gazdasági érdekeik előmozdítására és az erre irányuló tevékenységük összehangolására vagyoni hozzájárulás nélkül is létrehozhatnak. Ilyen típusú koordinációs szerződést szabályoznak a Ptk. 422. § (2) és (3) bekezdései is. Több évre szóló mezőgazdasági termékértékesítési szerződésben ugyanis a felek arra is vállalkozhatnak, hogy a termelést, a feldolgozást, vagy az értékesítést közös kockázatviselés mellett végzik, illetve az elért nyereséget megosztják.

A több évre kötött termékértékesítési szerződés egyben egy keretmegállapodás is, amelynek alapján a felek évente külön szerződéseket kötnek. Az ilyen megállapodásnak előszerződés jellege van, amely alapján a feleknek szerződéskötési kötelezettségük keletkezik az évenként megkötendő szerződések létesítésére.

A BDT 2007/4/62. jogeset tényállása szerint a felek 2002-ben több évre szóló mezőgazdasági termékértékesítési szerződést kötöttek, amelyben abban állapodtak meg, hogy 2003-tól 2006-ig évente külön szerződést kötnek naposliba adásvételére. A szerződés szerint a termelőnek naposlibát kellett előállítania, a megrendelő pedig vállalta, hogy ezt a libaállományt megveszi és ellenértékét a termelőnek megfizeti. Ez alapján a több évre kötött termékértékesítési szerződés alapján a megrendelő 2004. évre az adásvételi szerződést nem kötötte meg. A termelő felperesként elsődlegesen szerződésszegésre hivatkozva, másodlagosan a Ptk. 6. §-a alapján kérte kötelezni a megrendelő alperest.

A Szegedi Ítéltábla megállapította, hogy a több évre kötött termékértékesítési keretszerződésnek előszerződés jellege van, amely alapján a felek arra is kötelezettséget vállaltak, hogy a kikötött későbbi időpontokban, évente az adott évre vonatkozó végleges mezőgazdasági termékértékesítési szerződést megkötik, és a vételárat is ezekben az éves szerződésekben határozzák meg. Amennyiben utóbb az egyes évekre vonatkozó ellenszolgáltatásra nézve közöttük vita keletkezik, az ár meghatározását bármelyik fél a bíróságtól is kérheti (Legfelsőbb Bíróság GK 35. számú állásfoglalás). A több éves termékértékesítési szerződés alapján a feleknek – kölcsönösen – szerződéskötési kötelezettségük keletkezett az éves szerződések létesítésére. Ha ennek alapján az éves szerződés megkötése elmarad, vagyis valamelyik fél szerződésszegést követ el, akkor a másik fél által ez alapján érvényesített kárigény elbírálása szempontjából azt kell a bíróságnak vizsgálnia, hogy a szerződéskötés elmaradása melyik fél felróható magatartása, illetve közrehatása miatt következett be. Ennek során pedig a szerződéses tárgyalások során tanúsított magatartásra is figyelemmel kell lenni (BDT 2007/4/62.).

Hasonló szerződéses konstrukció jelenik meg a BH 2011/2/45. jogesetben, bár ezt az eljáró bíróságok nem minősítették mezőgazdasági termékértékesítési szerződésnek.

A Ptk. 422. § (2) bekezdése értelmében a több évre kötött mezőgazdasági termékértékesítési szerződésben a felek az árban nem kötelesek megállapodni. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a feleknek az árban később, de még a teljesítés előtt ne kellene megállapodniuk. A mezőgazdasági szerződés ugyanis ebben az esetben sem válik ingyenes szerződéssé.

Irodalomjegyzék

Könyvfejezet

BOBVOS Pál: A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés

In: Tóth Károly (szerk.): Acta Universitatis Szegediensis - Acta Juridica et Politica, Tomus LXVII. Fasc. 3., Szeged 2005,

Folyóiratcikkek

GYARMATI Sándor: Veszélyviselés a termékértékesítési szerződések körében

Jogtudományi Közlöny, 1992/4. szám, 134-139.

MOLNÁR István: Veszélyviselés az állatnevelési és hizlalási szerződések körében

Jogtudományi Közlöny, 1991/12. szám, 281-287.

PRUGBERGER Tamás: A mezőgazdasági termékértékesítési és szolgáltatási szerződés a gazdasági változások tükrében

Jogtudományi Közlöny, 1997/9. szám, 384-393.

TÉGLÁSY Péter: Az állatforgalommal kapcsolatos szerződések és a kellékszavatosság összefüggései

Jogelméleti Szemle, 2003/3. szám, 1-20.